

Пам'ятка педагогічному працівнику
про додержання педагогічними працівниками вимог законодавства щодо забезпечення
захисту дітей від будь-яких форм фізичного або психічного насильства
Каталог дій, що розцінюються як насильство по відношенню до дітей

(на основі аналізу міжнародних та державних нормативно-правових актів)

Фізичне насильство:

- побої
- мордування
- навмисне травмування
- нанесення тілесних ушкоджень
- порушення фізичного здоров'я
- катування
- недбале, брутальне і жорстоке, нелюдське поводження, що принижує гідність
- фізичні покарання
- зловживання
- нехтування
- експлуатація дитячої праці
- непосильна праця
- залучення до праці на виробництві зі шкідливими умовами
- використання у жебрацтві
- вилучення органів для трансплантації, насильницьке донорство (проведення дослідів)
- вбивство

Психологічне насильство приниження гідності словесні образи, образливі прізвиська роздягання дитини перед іншими як спосіб покарання висміювання недоліків дитини, особливостей сім'ї, сімейних подій насміхання над виглядом, видом діяльності, поведінкою дітей, які вирізняються серед однолітків ігнорування фізичних потреб дитини крик авторитаризм, вимоги без пояснень примушування до негативних дій погрози цькування переслідування залякування залучення до екстремістських релігійних психокультурних угруповань та течій примушення до жебрацтва, бродяжництва доведення дітей до самогубства розголошення чи публікація будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду, без згоди законного представника

Сексуальне насильство: розбещення звалтування використання неповнолітніх у порнобізнесі (для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів) посягання на статеву недоторканість, сексуальні домагання сексуальні зловживання сексуальна експлуатація неповнолітніх (проституція, примушування, спонукання чи втягнення до заняття проституцією; звідництво, вчинене із залучанням неповнолітнього)

Економічне насильство: відбирання речей, грошей, їжі, на які постраждалий має передбачене законом право умисне позбавлення житла, їжі, одягу, грошей вимагання крадіжка, грабіж шантаж з метою отримання грошей незаконне присвоєння власних речей, грошей іншої людини умисне пошкодження майна та одягу

Основні поняття

жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею;

насильство - будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування однієї людини по відношенню до іншої, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи людини та громадянина і наносять їй моральну шкоду, шкоду її фізичному чи психічному здоров'ю;

фізичне насильство— умисне нанесення одним індивідом іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

сексуальне насильство – протиправне посягання одного індивіда на статеву недоторканість іншого, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітніх;

психологічне насильство— це насильство, пов'язане з дією одного індивіда на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю;

економічне насильство— навмисне позбавлення одним індивідом іншого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Напрями діяльності органів та закладів освіти щодо попередження насильства визначені у наступних документах:

1. Закон України «Про освіту», де зокрема вказується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

2. Закон України «Про загальну середню освіту»:

стаття 5 – завдання загальної середньої освіти: виховання громадянина України; формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності; виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців);

3. Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері. Зокрема у статті 10 цього закону зазначається, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості, і виключають приниження честі та гідності дитини. Процедура розгляду скарг дітей на порушення їх прав і свобод, жорстоке поводження, насильство і знущання над ними в сім'ї та поза її межами встановлюється законодавством.

4. «Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» (затверджений Наказом Державного комітету України у

справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України 16.01.2004 № 5/34/24/11) визначений вищезазначеним наказом Міністерства освіти і науки України «Про вжиття вичерпних заходів, спрямованих на дотримання законодавства щодо захисту прав неповнолітніх» як обов'язковий для ознайомлення всіх педагогічних та науково-педагогічних працівників (п.2.2). В цьому документі визначені функціональні повноваження органів та закладів освіти щодо попередження насильства та жорстокого поводження з дітьми. Отже, органи та заклади освіти:

- здійснюють приймання заяв та повідомлень про випадки жорстокого поводження з дітьми;

- терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення;

- уживають заходів для виявлення і припинення фактів жорстокого поводження з дітьми у навчальних закладах, притягують до дисциплінарної відповідальності співробітників, учнів та інших осіб, які допускають жорстоке поводження з дітьми;

керівники навчальних закладів зобов'язують педагогічних працівників, зокрема класних керівників, проводити попереджувальну роботу з батьками з метою недопущення випадків жорстокого поводження дітьми в сім'ях, а також відстежувати подібні випадки з боку інших учнів;

класні керівники організують роботу з батьками щодо роз'яснення наслідків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, а також з особами, що становлять найближче оточення дитини, яка постраждала від жорстокого поводження або потерпає від реальної загрози його вчинення.

Висновок: Якщо до будь кого із працівників органів внутрішніх справ, органів та закладів освіти, охорони здоров'я, управлінь у справах сім'ї та молоді, центрів служб для молоді звернулася дитина з приводу жорстокого поводження з нею - той, до кого звернулася дитина (державний посадовець, лікар, вчитель, вихователь, працівник соціальної служби, міліції і т. п.) зобов'язаний оформити письмово звернення дитини і передати його до відповідного територіального підрозділу Служби у справах дітей протягом однієї доби з моменту отримання звернення (повідомлення).

5. «Порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах» (затверджений Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань 14.06.2006 N 1983/388/452/221/556/596/106), в якому зокрема зазначається, що міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління (відділи) освіти і науки обласних, міських, районних державних адміністрацій, дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні та позашкільні навчальні заклади:

- за запрошенням управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту беруть участь у роботі дорадчого органу;

- повідомляють центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді про виявлення сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;

- ведуть внутрішній облік дітей, які потребують посиленої уваги з боку педагогічного працівника, соціального педагога, та інформують про це служби у справах неповнолітніх і центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- забезпечують роботу шкільного психолога з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- можуть створювати при освітніх закладах об'єднання батьків, педагогів, громадськості щодо забезпечення педагогічного впливу на дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та схильних до протиправних дій, залучають до цієї роботи соціальних працівників центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- проводять профілактичну та просвітницьку роботу з дітьми, підлітками, молоддю, схильними до правопорушень, з числа сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, контролюють відвідування ними навчальних закладів та якість навчання;
- уживають невідкладних заходів щодо активного залучення до громадської та гурткової роботи в середніх загальноосвітніх школах та позашкільних навчальних закладах дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах;
- проводять спільно з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді інформаційно-профілактичні заходи, спрямовані на підготовку молоді до самостійного життя, формування відповідального батьківства, створення позитивної моделі сім'ї, профілактику жорстокого поводження в родині тощо;
- залучають працівників освіти до соціального інспектування сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, у яких виховуються діти шкільного віку;
- сприяють розповсюдженню в навчальних закладах соціальної реклами з питань профілактики здорового способу життя.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про вжиття вичерпних заходів, спрямованих на дотримання законодавства щодо захисту прав неповнолітніх» від 23.08.2006 № 631 визначає завдання педагогічних працівників:

- здійснювати заходи з профілактики порушень соціально-психологічної адаптації учнівської молоді;
- виховувати взаємоповагу та навчати дітей і батьків способів конструктивної взаємодії в сім'ї;
- створити інформаційні куточки для учнів із переліком організацій, куди можна звернутися з приводу насильства.

7. Наказ Міністерство освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» від 25.12.2006 № 844 наголошує на:

- обов'язку педагогічних працівників неухильно виконувати законодавство України щодо охорони прав дитинства в частині збереження фізичного, духовного, психічного здоров'я та поваги до людської гідності дитини;

- обов'язку керівників навчальних закладів організувати просвітницько-профілактичну роботу з усіма суб'єктами навчально-виховного процесу, в тому числі і з батьками, з метою недопущення випадків фізичного і психологічного насильства, образ, недбалого і жорстокого поводження з дітьми, втягнення їх до злочинної діяльності тощо.

8. Наказ Міністерство освіти і науки України «Про вжиття заходів щодо запобігання насильству над дітьми» від 01.02.2010 № 59 наголошує на обов'язку керівників навчальних закладів:

- ознайомити всіх педагогічних працівників та забезпечити неухильне виконання спільного наказу Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.2004 № 5/34/24/11 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення»;

- збільшити кількість психологічних факультативних занять з психології та тренінгів із формування соціальних навичок у дітей;

- широко залучати органи учнівського врядування та батьківської громадськості до профілактичної роботи.